

PROCES PREDUZETNIČKOG UČENJA U FUNKCIJI RAZVOJA PREDUZETNIČKE KULTURE I ALTERNATIVNIH MODELA FINANSIRANJA

Prof. dr Janko Todorov

Visoka škola strukovnih studija za kriminalistiku i bezbednost, Niš

Sažetak: Postojeći koncepti koje se odnose na razvoj preduzetništva, ne ispunjavaju potrebe društva, a često proizvode i negativan uticaj na ekonomiju, pri tome ne uspevaju da odgovore na izazove, i ne uspevaju da unaprede društveni i ekonomski status velikog broja građana, a posebno mladih. Projekat unapređenja preduzetništva uključuje podsticaje, finansiranje, razvoj preduzetništva, preduzetničko obrazovanje i razvoj preduzetničke kulture, ali tako da bude funkcionalna i uspostavljena, podložna stalnim promenama, unapređivana i kreirana. Politike koje bi uticale na razvoj mehanizama finansiranja za preduzetnike, motivisanje mladih da se bave preduzetništvom i unapređenje njihovog znanja o preduzetništvu i pokretanju sopstvenog biznisa, kao i na razvoj preduzetničke kulture, predstavljaju kombinaciju koncepcija koje bi mogle da dovedu do ubrzavanja procesa ekonomskog razvoja, uključujući stvaranje radnih mesta, povećanje dohotka, uvođenje inovacija i kreiranje ekonomije zasnovane na znanju.

Cilj rada je kreiranje novih mera i mehanizama podrške, koji će mladima i drugim ciljnim grupama, kroz pokretanje sopstvenog biznisa, njegov razvoj i održivost omogućiti da ostvare ekonomsku sigurnost i sami kreiraju svoja radna mesta. Time može da se preokrene negativan trend, a novi preduzetnici mogu značajno da doprinesu ekonomskom rastu i kreiranju novih vrednosti. Značaj ovog rada je u činjenici što sadrži kritički osvrt na postojeće politike i probleme, i daje preporuke za politike i mere koje mogu da daju pozitivne efekte na razvoj, u ključnim oblastima.

Ključne reči: *preduzetništvo, učenje, kultura, razvoj, alternativno finansiranje*

ENTREPRENEURIAL LEARNING PROCESS IN THE FUNCTION OF ENTREPRENEURIAL CULTURE DEVELOPMENT AND ALTERNATIVE FINANCING MODELS

Abstract: Current concepts relating to entrepreneurship development, do not meet the needs of society, and often produce a negative impact on the economy, thereby failing to meet the challenges, and fail to improve the social and economic status of a large number of citizens, especially young people. The project includes incentives to promote entrepreneurship, financing, development of entrepreneurship, entrepreneurship education and the development of entrepreneurial culture, but also to be functional and established, subject to constant change, and upgraded created. Policies to influence the development of financing mechanisms for entrepreneurs to motivate young people to become entrepreneurs and improve their knowledge about entrepreneurship and starting your own business, as well as the development of entrepreneurship culture, a combination of concepts that could lead to accelerating the process of economic development including creating jobs, increasing income, innovation and creation of knowledge-based economy.

The aim of this paper is to create new measures and support mechanisms, to young people and other target groups through starting their own business, its development and sustainability enable to achieve economic security and create their own jobs. Time can reverse the negative

trend, and new entrepreneurs can significantly contribute to economic growth and creating new value. The significance of this paper is in the fact that it contains a critical review of existing policies and problems, and make recommendations for policies and measures that can make a positive impact on development, in key areas.

Keywords: *entrepreneurship, learning, culture, development, alternative financing models*

Uvod

Jedan od glavnih problema u Srbiji jeste nivo opšte nezaposlenosti i posebno nezaposlenosti mladih. Stopa opšte nezaposlenosti u Srbiji, prema najnovijim podacima Republičkog zavoda za statistiku je 9,8%. Smanjena je u odnosu na prethodni kvartal 2021. godine za 0,7 % i iznosi 24 800, dok je broj zaposlenih smanjen za 7 200. Formalna zaposlenost povećana je za 26 000 osoba. Razmatrajući populaciju mladih od 16 godina do 24 godine stopa zaposlenosti smanjena je za 4%, a nezaposlenosti je veća za 5,6%. Broj zaposlenih mladih u ovom periodu smanjen je za 28 100. Najviši rast zaposlenih registrovan je u populaciji sa višim I visokim obrazovanjem, starosti između 35 do 54. godine. Ekonomija u kojoj je toliko mladih bez ekonomske sigurnosti podstiče degradaciju vrednosnog sistema, razvoj brojnih negativnih pojava i obrazaca ponašanja.

Iako država sprovodi određene politike u oblasti zapošljavanja (poput subvencija za otvaranje radnih mesta, seta aktivnih mera zapošljavanja i sl.), veći deo primenjenih mera je reaktivnog karaktera (aktivne mere zapošljavanja), a politike poput subvencija za otvaranje novih radnih mesta imaju diskutabilne efekte. Ono što je sigurno jeste da država ne uspeva da generiše dovoljno novih radnih mesta, a posebno ne uspeva da podstakne procvat industrija sa velikim stopama rasta i profitabilnosti (IT, inovativne usluge, tehnologije), koje u razvijenim ekonomijama nose rast radnih mesta u privredi.

Drugo, neuspeh velikog broja politika u drugim oblastima i mnogi spoljni faktori uticali su na dugotrajnu stagnaciju ili opadanje ekonomije, što zajedno sa nedovršenom tranzicijom, nedostatkom strukturnih reformi i prilagođavanja sa sobom tek donosi rizik gubitka brojnih radnih mesta. Kada se tome doda nereformisani obrazovni sistem, koji mlade ne snabdeva pravim setom veština i koji nije usaglašen sa potrebama privrede, može se predvideti da postojeći okviri politike zapošljavanja neće imati efekte. Politike koje se trenutno primenjuju u Srbiji nisu adekvatne i podsticajne za razvoj alternativnih modela finansiranja. Suštinski, politike koje podstiču razvoj takvih modela finansiranja treba da se zasnivaju na promenama poreske politike (definisanju određenih poreskih olakšica), privrednog (kompanijskog) prava, uspostavljanju novih regulativa i promenama postojećih regulativa u većem broju oblasti. Činjenica je da i trenutna regulativa omogućava da se investira kroz kupovinu udela i akcija, ali ona ipak nije prilagođena ili namenski kreirana da bi se ovi modeli uspešno primenjivali i bili jasni većem broju privrednika, što onemogućava da se primenjuju savremeni biznis modeli, kakvi se vide u razvijenim ekonomijama.

1. Proces preduzetničkog učenja u kontekstu razvoja kompanije

Ekonomski trendovi, poput globalizacije, prilagođavanja ekonomije pravnim tekovinama EU, otvaranje novih tržišta i dr., nude Srbiji razvojne prilike. Naša buduća konkurentnost zavisi od sposobnosti obrazovnog sistema da stimuliše studente i učenike da inoviraju i konvertuju znanje i ideje u novokreiranu ekonomsku vrednost. Drugim rečima, zavisi od sposobnosti da obrazovni sistem bude preduzetan.

Potrebno je kreirati i implementirati politike koje će uspostaviti efikasan i efektivan sistem preduzetničkog učenja i treninga, potrebno je uvesti preduzetništvo u obrazovni sistem i osposobiti nastavni kadar da uspešno prenosi veštine i znanja i da razvija potencijale učenika. Preduzetničko učenje omogućava individui da kreira ekonomske ili društvene vrednosti pokretanjem novih aktivnosti ili unapređivanjem postojećih inicijativa tako što će ta osoba biti osposobljena da razmišlja nezavisno, da bude sposobna da se nosi sa neizvesnošću, da identifikuje i koristi prilike i, napokon, da postavlja sebi ambiciozne ciljeve i da ih ostvaruje.

Politike usmerene na razvoj preduzetničkog učenja i uvođenje preduzetništva u obrazovni sistem treba da:

- prenesu studentima i đacima osnovne ideje o preduzetničkom načinu razmišljanja (razvoj kritičkog mišljenja, kontrolisanje rizika, praktično učenje, razumevanje da preduzetničko razmišljanje vodi ličnom i profesionalnom osnaživanju),
- kreiraju i unaprede znanje studenata i učenika o preduzetništvu (razumevanje načina i poznavanje alata i procesa putem kojih se sa ograničenim resursima ideje pretvaraju u održive poslovne uspehe),
- vrazviju kod studenata i učenika sposobnosti i snabdeju ih veštinama koje će im omogućiti preduzetničko delovanje (pokretanje biznisa).

U drugačijem tipološkom smislu, ove politike treba da vrše sledeće uloge.

- Treba da stimulišu želju da se postane preduzetan (promovisanjem preduzetničkih uzora i načina ponašanja).
- Treba da razviju sposobnosti učenika i studenata da postanu preduzetni (relevantna znanja o alatima, tehnikama i metodologijama razvoja poslovanja – npr. kako osmisliti poslovni model). (Antić, Stošić, Mihajlović, Trajković, 2017)

Treba da omoguće okruženje u kome je lako postati preduzetan (npr. pružanje poslovnih usluga kroz procese inkubacije ili poslovnog savetovanja na univerzitetima ili u srednjim školama). Komparativne prakse pokazuju da preduzetničko učenje i uvođenje preduzetništva u obrazovni sistem mogu poprimiti oblike ad-hoc aktivnosti, oblike posebnih nastavnih predmeta i/ili mogu biti integrisane u postojeće predmete. Podučavanje na raznim nivoima treba progresivno razvijati tokom celog obrazovnog ciklusa. U osnovnim školama treba stimulisati želju da se inovira i upoznavati čak sa osnovnim vrednostima, poput radne etike; u kasnijim fazama treba razvijati konkretne preduzetničke kompetencije, npr. upravljanje timom, pregovaranje ili upravljanje finansijama. (Vunjak, 2016)

Osnovni razlog za razvijanje i implementaciju ovakvih politika jeste da učenici i studenti koji su prošli kroz procese preduzetničkog učenja kreiraju više vrednosti za sebe i okruženje, od onih koji nisu prošli kroz procese preduzetničkog učenja. Ovakve politike omogućavaju da se obučava kadar koji je koristan u savremenoj ekonomiji, koja se sve više zasniva na tehnologijama i znanju, tj. kadar koji je potreban tržištu radne snage.

Nizak nivo znanja i veština i nedostatak edukativnih programa i inicijativa dovode do atmosfere u kojoj je destimulisan razvoj preduzetničkog duha. Ovaj sistem ne snabdeva mlade veštinama, znanjima i informacijama o trendovima savremene ekonomije i ne edukuje ih u skladu sa potrebama ekonomije i privrede. Srednjoškolski obrazovni sistem, čak i u slučajevima kada bi to trebalo da bude potpuno logično, tj. u srednjim stručnim školama, ne podstiče mlade dovoljno da bi počeli da razmišljaju o sopstvenom biznisu. Visokoškolski obrazovni sistem ne snabdeva student znanjima i veštinama potrebnim za radno mesto i destimuliše preduzetničko razmišljanje i ponašanje. (Arandelović, 2010)

Takođe, taj sistem nije razvio okvire u kojima bi istraživačkim i razvojnim projektima bilo omogućeno (ili gde bi bili stimulisani) da se kreću prema komercijalizaciji i tržištu. Obrazovni sistem u Srbiji ne stimuliše razvoj kritičkog mišljenja. Obrazovne politike, strukturisane onako kako sada izgledaju, uopšte nemaju ugrađeno razmišljanje o potrebi stavljanja obrazovnog sistema u funkciju ekonomskog razvoja i povezivanja preduzetništva sa obrazovnim sistemom.

Donošenje novog Nacionalnog okvira kvalifikacija. Imajući u vidu brze promene i napredak u nauci, tehnici i tehnologiji potrebno je da se prepoznaju mnogi profili/poslovi koji su nastali u savremenom dobu. (Rose, Hudgins, 2015)

- Pokretanje efikasnog Nacionalnog partnerstva za preduzetničko učenje.
- Dalje i bolje organizovano uvođenje predmeta preduzetništvo u srednje i više škole i na fakultete, posebno u obrazovne programe koji se tiču savremenih tehnologija, poput elektrotehnike, mašinstva, računarskih nauka i sl. Preduzetništvo treba uvoditi i kao opcionu predmet, u što veći broj obrazovnih institucija.

Uspostavljanje mreže ambasadora preduzetništva u obrazovnim institucijama i njihov trening. Ambasadori preduzetništva su obučeni nastavnici i profesori, čija je funkcija da procenjuju afinitete studenata, usmeravaju ih, snabdevaju ih osnovnim resursima za unapređivanje znanja, upozanju ih sa programima za razvoj omladinskog preduzetništva i sl. Ove su se prakse pokazale kao vrlo delotvorne u sistemima gde je teško uvesti preduzetništvo direktno u obrazovni sistem.

Preduzetništvo kao poseban predmet je po prvi put uvedeno u obrazovni sistem Srbije u 8 oglednih programa u raznim oblastima (poljoprivreda, proizvodnja, prerada hrane, elektrotehnika i dr.) još 2003 godine. Već se nalazi na listi obaveznih predmeta sa 62-64 časa godišnje u završnim godinama školovanja. Podrazumeva razne nastavne metode (podele odeljenja u grupe, teorijska i praktična predavanja, praktične vežbe, simulacije učeničkih preduzeća). Tokom 2013. godine predmet se je realizovao u oko 120 stručnih škola od ukupno 166, i obuhvata 14000 učenika od ukupno 64000 učenika koliko ih je bilo upisano u srednje škole 2013. godine. Problemi u razvoju preduzetništva kao predmeta u školama ipak postoje o čemu svedoči činjenica da iako je uvedeno još 2003. godine, zvanični udžbenik se pojavio tek 2011. godine, a uočljivi su i veliki problemi sa nastavnim kadrom koji podučava preduzetništvo.

Najvažniji stavovi u u formi preporuka u vezi sa uvođenjem preduzetništva u obrazovni sistem i razvijanjem procesa preduzetničkog učenja su:

- U srednjim školama razviti načine i metodologije evaluacije, praćenja i razvoja preduzetničkih kompetencija učenika. Ovo treba da dovede do profilisanja i grupisanja više zainteresovanih učenika i studenata sa kojima bi moglo da se radi u okviru posebnih procesa.
- Kreirati programe i okvire u kojima će posebno nadarenim učenicima i studentima biti omogućen dalji razvoj, učenje i mogućnost osnivanja firmi. Moguće je osnivati poslovno-savetodavne centre pri obrazovnim institucijama, uspostavljati koučing programe u saradnji sa privatnim sektorom, programe takmičenja, stručno-poslovnih praksi, inkubacije, finansijske i nefinansijske podrške pokretanju biznisa.
- Uvesti obavezne predmete na višim i visokim učiteljskim školama koje bi buduće nastavnike i profesore snabdeli veštinama kako bi mogli da predaju na inovativan način sa ciljem da kod učenika efektivno razvijaju kritičko mišljenje ili preduzetničko razmišljanje.
- Uspostaviti preduzetništvo kao ključnu kompetenciju nastavnog kadra. Ovo je ključno pitanje jer nastavni kadar snabdeven pravim veštinama i znanjima može da olakša i

unapredi primenu nastavnih metoda i realizaciju programa i nastave preduzetništva. Obučen i posvećen kadar uticao bi da preduzetništvo postane kompetencija koja treba da se proširuje kroz sve obrazovne predmete.

- Dalje razvijati okvire u kojima obrazovne institucije (srednje stručne škole, više škole i fakulteti) mogu da osnaže i razviju saradnju sa drugim obrazovnim institucijama, privatnim sektorom i drugim zainteresovanim stranama sa ciljem kreiranja poslovnih prilika za studente i učenike, i procenjivanja pravih potreba tržišta radne snage. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju u članu 30 daje elementarni osnov unutar kog je moguće graditi odnose privatnog i civilnog sektora u Srbiji, ali je odnose i inicijative potrebno razvijati i podržavati inicijative koje se bave njegovom primenom.
- Uspostaviti mreže i programe saradnje učenika i studenata komplementarnih profila. Ovo se može postići putem kreiranja pilot interdisciplinarnih programa preduzetničkog učenja u kojima bi učešće uzeli studenti i učenici različitih fakulteta, tj. obrazovnih profila.
- Uspostaviti nacionalnu instituciju, čija bi misija bila kreiranje i jačanje posvećenosti ciljevima preduzetničkog učenja i koja bi postala nacionalni resurs i centar kompetencija za razvoj programa preduzetničkog učenja. Jedna od uloga ove institucije bila bi i razvoj programa, kurseva i metodologija predavanja preduzetništva. Ova institucija trebala bi da ima karakter privatno-javnog partnerstva, što znači da bi privatni sektor trebalo da uzme značajnu funkciju i u finansiranju i u programiranju ciljeva. (Antić, Stošić, Mihajlović, Trajković, 2017)

2. Preduzetnička kultura i poslovnost

Nivo preduzetničke kulture je nizak, a stavovi o preduzetništvu, nivo kritičkog mišljenja i inicijative, organizaciona kultura, radna etika jesu negativni i slabi, što je uticalo da mladi ljudi ne budu motivisani da se bave preduzetništvom i ne sagledavaju preduzetništvo kao opciju za ostvarivanje svoje ekonomske sigurnosti i dohotka. Razlog ovome leži u istorijskom kontekstu, koji nije bio povoljan i podsticajan.

Preduzetništvo je dugo bilo percipirano u negativnom kontekstu i gotovo uopšte nije razmatrano u okvirima obrazovnog sistema, u medijima i u privatnoj sferi. Istraživanja pokazuju da se preko 80% mladih izjašnjava da želi da radi u državnoj upravi. Medijski diskurs u vezi sa preduzetništvom pretežno je negativan, pa se ono dovodi u vezu sa kriminalom i negativnim vrednostima, dok se sa druge strane ne podstiču pozitivni uzori i primeri dobre prakse.

Važna dimenzija problema u Srbiji sastoji se u tome što je preduzetnički ekosistem u potpunosti prepušten samom sebi. Projekti, inicijative i svi naponi u okviru preduzetničkog ekosistema imaju problem sa pronalaženjem finansijske i nefinansijske podrške i sa prepoznavanjem njihovog značaja kod institucija države i lokalne samouprave. Značaj ovog ekosistema za razvoj preduzetničke kulture i preduzetničkih poduhvata prepoznaje tek mali broj partnera, uglavnom iz donatorske zajednice. (Kiprijanovski, 2001)

Čini se da konkretnim merama politike nije jednostavno uticati na nivo preduzetničke kulture, ali država ipak može da utiče na promenu mentaliteta i stanja svesti svojih građana tako što će:

- promovisati tzv. *role modele* – pozitivne primere; promovisati i podsticati pozitivnu selekciju kulturnih i medijskih sadržaja;
- uticati na kreiranje javnog mnjenja, nagrađivati talente i promovisati obrasce preduzetničkog ponašanja. (Antić, Stošić, Mihajlović, Trajković, 2017)

Čini se da institucije u najmanju ruku ne podstiču afirmativne stavove (ili uopšte nemaju stavove) o preduzetništvu, dok je medijima svakako više stalo do senzacionalizma, nego do promovisanja pozitivnih vrednosti. Često se mogu primetiti negativni uticaju politika koje se primenjuju.

3. Alternativni modeli finansiranja poslovnih subjekata

Alternativni modeli finansiranja odnose se na finansiranje kroz vlasnički kapital i u suštini predstavljaju proces prikupljanja kapitala prodajom akcija ili udela neke firme investitorima, u cilju obezbeđivanja pozicija za dalji rast i razvoj biznisa, prilikom čega investitori stižu upravljačke interese i prava u toj kompaniji. Finansiranje putem vlasničkog kapitala odnosi se na širok spektar mogućih operacija – od prikupljanja nekoliko hiljada evra od prijatelja, pa sve do izlaska firme na berzu, putem inicijalne javne ponude (IPO), koja može da obezbedi milione ili milijarde novog kapitala. U tom širokom spektru nalazi se ceo ekosistem investitora, među kojima su i poslovni anđeli i venture capital fondovi. Različitim razvojnim fazama firme odgovaraće različiti investitori. Investitorska zajednica je heterogena grupa subjekata, među kojima ima institucionalnih i neinstitucionalnih investitora, sa različitim preferencijama u vezi sa tipom biznisa, razvojnim stadijumom ili industrijskom granom. Ovaj tip finansiranja je posebno bitan za rane faze razvoja firme koje najčešće karakteriše nedostatak prihoda, negativan tok novca, i nedostatak sredstava koja bi mogla biti kolateral.

Funkcije poput istraživanja i razvoja, školovanja kadra za privredu, obučavanja učenika i studenata za obavljanje zanimanja u realnoj ekonomiji, strateškog/partnerskog planiranja output-a obrazovnog sistema, treba posmatrati kao ključne funkcije obrazovnog sistema; a one su u Srbiji neusaglašene, nerazvijene, destimulisane i prvenstveno nisu usaglašene sa potrebama tržišta rada i modernim trendovima na tržištima kapitala, usluga i ideja. Anomalije i problemi poput potpuno anahrona klasifikacije delatnosti i obrazovnih profila, autističnosti institucija, progona preduzetništva sa univerziteta, antologijski zastareli kurikulumi, čine da mladi ljudi sa završenim srednjim, višim i visokim obrazovanjem u stvari uopšte nisu pripremljeni za ekonomsku igru i tržište radne snage. (Nutchcroft, 2001)

Potrebno je kreirati i uvesti set politika koje bi se odnosile na razvoj tržišta, modela i mehanizama alternativnog investiranja. To je investiranje zasnovano na vlasništvu nad kapitalom firme (eng. – *equity based investment*). Ove politike morale bi da budu zasnovane na savremenim pravnim i ekonomskim tekovinama i po ugledu na tržišta gde su ti modeli postigli veliki uspeh i gde predstavljaju zamajac privrednog rasta i finansiranja privatnog sektora. (Antić, Stošić, Mihajlović, Trajković, 2017)

Ove nove politike treba da budu multisektorske i eklektične i treba da obuhvate oblasti celokupnog poreskog sistema, radnog prava, državne pomoći, inovacione politike, načina i programa korišćenja inostranih fondova (EU, bilaterale), politika podrške MSP sektoru, finansijskog sektora, kreiranja društvenih inicijativa i inicijativa zainteresovanih zajednica. Samo bi jednim delom, ali ne ekskluzivno, politike trebalo usmeriti ka uspostavljanju novih regulativa, koje bi se konkretno odnosile na te alternativne modele (npr. uvođenje Zakona o venture capital fondovima), dok se ostatak odnosi na prilagođavanje i promene u postojećim politikama i regulativama. (Komšić, 2007)

Tek bi kumulativni efekti brojnih iteracija promena u većem broju oblasti, paralelno sa uspostavljanjem posebne regulative, doneli željena unapređenja klime i razvoj ovih modela finansiranja. Bitno je primetiti da je praksa razvijenih i tržišta u razvoju pokazala da je pozitivan trend rasta u ovoj oblasti ogroman multiplikator. U ekonomskom i socijalnom smislu. Ovo

jesto veliki, višeresorski i višeinstitucionalni napor, koji zahteva pažljivu koordinaciju i rad sa brojnim akterima i sa privatnim sektorom, pa je potrebno razmotriti opcije uspostavljanja okvira i mehanizama za koordinaciju i vođenje procesa, uz direktno pokroviteljstvo, zainteresovanost i pažnju države.

U kreiranju politika moraju se primenjivati: čvrst pristup, koji se odnosi na regulatorne promene, primenu evropskih pravnih tekovina, reforme poreskog sistema, definisanje državnih sistema pomoći; i tzv. soft pristup, koji se odnosi na uspostavljanje, podršku i razvoj organizacija i asocijacija, podsticaje za kreiranje lokalnih investicionih klubova, obuke za potencijalne lokalne investiture i njihovo udruživanje, unapređenje investicione spremnosti MSPP, uspostavljanje foruma za razmenu ideja, kapitala, usluga, uvođenje i primena standarda finansijskog izveštavanja, privlačenje investitora iz dijaspore i drugo. (Antić, Stošić, Mihajlović, Trajković, 2017)

Iako u Srbiji nema klasičnih *venture capital* fondova, potrebno je znati da veliki broj *venture capital* fondova sa teritorije Evrope i iz drugih zemalja ima cilj da pokrene investiranje u srpske inovativne firme. Osim toga, srpskim firmama su na raspolaganju mehanizmi *venture capital* finansiranja uspostavljeni kroz institucije Evropske unije, odnosno Evropskog investicionog fonda, koji je za zemlje Zapadnog Balkana kreirao *Western Balkan Enterprise and Innovation Facility (WBEIF)*, koji se sastoji od *venture capital* fonda za rane faze razvoja od 40.000.000 evra, VC fonda za širenje poslovanja od 55.000.000 evra i garancijske šeme za MSP u vrednosti od 25.000.000 evra. (Marcou, 2002)

U 2014. godini pojavio se i prvi domaći investicioni fond, koji finansira rane faze razvoja tehnoloških startup-a, pod nazivom *StartLabs Fund*, koji su pokrenuli domaći preduzetnici. Neophodne mere:

- Uvesti i urediti pitanja *venture capitala* u Zakon o inovativnoj delatnosti, kao jednu od mera povezivanja politika koje se odnose na inovacije i onih koje se odnose na finansiranje i mere podrške. Zakon o inovativnoj delatnosti treba da prepozna VC fondove kao entitete koji kroz svoju poslovnu aktivnost stimulišu razvoj inovacija i inovativnih kompanija.
- Uvođenje savremene prakse u vezi sa investicijama zasnovanim na vlasništvu nad kapitalom (*equity-based* investicijama) i *venture kapitalom* u Zakon o privrednim društvima. (Antić, Stošić, Mihajlović, Trajković, 2017)

Mere politika treba da omoguće da ovaj Zakon bude okvir za regulisanje odnosa u vezi sa tzv. kvazi-*equity* investicijama. Ove investicije zasnivaju se na odnosima gde investitor nema učešće u udelima ili vlasništvo nad hartijama od vrednosti, već pravo na dogovoreni deo prihoda kompanije, nekog proizvoda/usluge ili na prihode od intelektualne svojine. Regulisanje ovih pitanja je od posebnog značaja, jer savremena praksa u *venture capital* industriji pokazuje da je veliki broj prava investitora regulisan putem kvazi-*equity* instrumenata, pa to predstavlja osnovni mehanizam za stimulisanje rasta ove industrije. Ovaj Zakon je adekvatan i za primenu politika koje regulišu upravljačka prava i upravljačku kontrolu, te regulisanje savremenih modela korporativnog upravljanja. (Mirić, 2009) Sledeće politike preporučuju se za direktno podsticanje osnivanja i podrške u razvoju poslovanja tog sektora, dodatno i sektora inovativnih kompanija:

- mere smanjenja ili ukidanja poreza na dobit za novoosnovana preduzeća u ograničenom periodu;
- umanjenje poreza na dohodak i socijalnih doprinosa za nova radna mesta kreirana u novoosnovanim firmama u ograničenom periodu;

- uvođenje poreskog kredita za poreze i doprinose na plate za prve dve godine rada novoosnovane firme (*startup-a*);
- uvođenje drugih vrsta poreskih kredita, poput onog za investicije u istraživanje i razvoj. (Antić, Stošić, Mihajlović, Trajković, 2017)

Ove mere politika, iako su opšteg karaktera, direktno bi podstakle uvećanje seed, startup i venture capital investicija. Politike smanjenja poreza na dohodak i socijalnih doprinosa na nivou cele ekonomije dale bi još bolje efekte stimulisanja ukupne ekonomske aktivnosti, pa stoga i razvoja modela investiranja zasnovanih na vlasništvu nad kapitalom. Stimulisanje venture capital fondova i institucionalnih investitora da reinvestiraju dobit. Ova stimulacija može se ostvariti prvenstveno direktnim poreskim izuzećem dobiti, pod uslovom reinvestiranja. Ove bi mere unapredile likvidnost kompanija i redukovale prezaduženost.

- Primeniti politike pomoću kojih se zakonski isključuju mogućnosti dvostrukog oporezivanja. Dvostruko oporezivanje postoji u slučaju distribuiranja dobiti. Prvo se to oporezivanje odnosi na samo privredno društvo koje plaća porez na dobit, a drugi put se oporezivanje po istom osnovu (poreza na dobit) dešava kada pojedinačni shareholderi fonda žele da podignu dividend na svoje hartije od vrednosti ili da trguju udelima. Preporučuje se da se zakonski definiše da modeli investiranja zasnovani na vlasništvu nad kapitalom (*seed, startup i venture capital* investicije) budu izuzeti od ovakvog oporezivanja.
- Zakonski omogućiti standardizovanu strukturu venture capital fondova zasnovanu na ograničenom partnerstvu (*Limited partnership*). Ovakva struktura je opšteprihvaćena u razvijenim sistemima i poznata je investitorima i za njih povoljna, usled čega bi oni bili podstaknuti da osnivaju fondove.
- Uvođenje tzv. innovation box režima, koji podrazumeva smanjene nivoe poreza na dobit, i drugih nameta, koji se odnose na poreski tretman prava intelektualne svojine.

U praksi bi to moglo da znači znatno umanjeni nivo poreza na dobit kada je reč o kvalifikovanom profitu.

Zaključak

Ubrzani društveno-ekonomski razvoj može se realizovati samo strateški isplaniranim i sveobuhvatnim pristupom, koji se zasniva na evolutivnim promenama politika koje se trenutno primenjuju i na principu uključivanja i koordiniranja svih zainteresovanih strana, uključujući privatni sektor, organizacije civilnog društva (OCD), korporativni sektor i sva nadležna ministarstva i institucije. Neophodno je kreirati miks politika u većem broju oblasti koje, po sistemu spojenih sudova, višeslojno utiču na uspostavljanje pozitivnih razvojnih trendova.

Doslednim sprovođenjem programa razvoja poljoprivrede, prehrambene industrije i svestranog razvoja sela, savremena i industrijalizovana poljoprivreda i prehrambena industrija bi predstavljala osnovu ubranog razvoja celokupne privrede i značajno doprinosila bržem razvoju ostalih grana industrije i infrastrukture. Dohodak, posebno tržišnog proizvođača u poljoprivredi, trebalo bi da bude iznad proseka dohotka u ostaloj privredi (što je karakteristično za EU), jer je rad u poljoprivredi znatno teži i složeniji od rada u industriji.

U seoskim sredinama moglo bi da bude locirano oko 35-40 industrijskih delatnosti vezanih za poljoprivredu i oko nje, gde bi bila otvorena nova radna mesta za veći broj raspoložive radne snage sa sela, a gradovi bi prestali da budu prenaseljeni, sa socijalnim problemima. Na poslovima izvozno orijentisane proizvodnje visoko vredne hrane, proizvodnje junećeg mesa, plantažne proizvodnje lekovitog bilja, proizvodnje povrća u plastenicima, zatim, seoskom

turizmu, kao i na berzanskim poslovima u prodaji cveća i povrća, moguće je naredne godine uposliti 200.000 radno aktivnog stanovništva.

Istovremeno, u ostalim delatnostima industrije, zdravstvu, obrazovanju i uslužnom sektoru (trgovina i seoski turizam) bio bi angažovan deo aktivnog stanovništva. Na taj način, uslovi života bi se značajno izjednačili sa uslovima života u gradu, a orijentacija prema selu i poljoprivredi bi bila privlačnija za mlade, školovane kadrove.

Literatura

- [1] Antić, Z., Stošić, Mihajlović, LJ., Trajković, S., (2017), Politike i mere podrške razvoju preduzetništva u Srbiji, Tematski Zbornik radova “Obrazovanje, pravo i bezbednost u funkciji razvoja društva”, Centar za strateška istraživanja nacionalne bezbednosti – CESNA B i Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment “Konstantin Veliki” u Nišu, Beograd.
- [2] Arandjelović, Z., (2010), Regionalna ekonomija, SVEN, Niš.
- [3] Kiprijanovski, V., (2001), Lokalna zajednica u procesima regionalizacije i globalizacije, Habitus br. 5, Novi Sad.
- [4] Komšić, J., (2007), Principi evropskog regionalizma, Asocijacija multietničkih gradova jugoistočne Evrope - Philia, Novi Sad.
- [5] Marcou, G., (2002), Regionalization for Development and Accession to the European Union, Local Government and Public Reform Initiative, Budapest.
- [6] Marcou, G., (1998), Regionalisation and its effects on local self-government, Council of Europe, Strasbourg.
- [7] Mirić, O., (2009), Regionalna politika Evropske unije kao motor ekonomskog razvoja, Evropski pokret u Srbiji, Beograd.
- [8] Nutchcroft, P., D., (2001), Centralization and Decentralization in Administration and Politics, Assessing Territorial Dimensions of Authority and Power, Governance: An International Journal of Policy and Administration, Vol. 14.
- [9] Rose, P., Hudgins, S., (2015), Bankarski menadžment i finansijske usluge, Beograd: Data status.
- [10] Vunjak, N., (2016), Finansijski menadžment, Subotica: Ekonomski fakultet.